

ТАМАРА М. ДОБРИЋ¹

ИГОР Р. ЂУРИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈУ

УЛОГА И ЗНАЧАЈ НАСТАВНИКА У СИСТЕМУ УЧЕЊА НА ДАЉИНУ

САЖЕТАК. Учење на даљину представља планирано учење које не захтева физичку присутност ученика и наставника на једном месту, што значи да су они просторно међусобно удаљени. У учењу на даљину, које се организује како за ученике тако и за одрасле, наставник је незаменљив учесник. Од наставника се очекује да прати новине и усавршава се у складу са актуелним променама како би образовао ученике за живот у актуелном тренутку. У раду ће бити речи о учењу на даљину, образовању наставника за учење на даљину, али и о дигиталним компетенцијама наставника. Циљ рада је скренути пажњу наставницима да сагледају специфичности учења на даљину, да стичу знања из области савремене образовне технологије и да се перманентно усавршавају како би стечено знање применили у настави на даљину и унапредили васпитнообразовни процес.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: учење на даљину; наставник; дигиталне компетенције наставника.

¹ tamara93dobric@gmail.com

Рад је примљен 8. марта 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2021.

УВОД

Живимо у времену које карактерише брз развој науке, технике и технологије. Развој модерне технологије је променио многе аспекте нашег живота, укључујући и начин на који комуницирамо, учимо, усавршавамо се и проводимо слободно време (Desnica, 2010). Технологија није производ људских бића, већ предуслов њиховог постојања. Она данас постаје центар пажње образовне политике и реформе. Развојем дигиталне технологије непрекидно се мењамо и ми, али и наш однос према окружењу. Многи од нас су свесни бројних технолошких открића и питања као што су питање нуклеарне енергије, индустријске производње и њеног утицаја на окружење, трагања за самоодрживим изворима енергије, али најупечатљивији сусрет са технологијом и њеним могућностима за промене одвија се под утицајем интернета, светске мреже (WWW), мобилних телефона али и дигиталних медија (Gir, 2011). Под утицајем свих ових новина и промена, данас је више него иначе важно да се перманентно учи. Радно место се све чешће мења с обзиром на то да се пред запослене стално поставља захтев да су оспособљени да ефикасно комуницирају, да прихватају тимски начин решавања проблема, а не да раде у изолацији. Технологија је испунила скоро свако радно окружење, што је довело до тога да запослени морају да се усавршавају током свог радног века, како би били успешни у послу којим се баве (Desnica, 2010). За ново информационо доба за образовање наставника и ученика највише могу да помогну интернет ресурси. Развој интернета омогућио је неметану комуникацију наставника и ученика у случајевима када се они налазе на удаљеним локацијама, али и на развој новијег модела учења – учења на даљину, које је довело до нових могућности у настави и образовању (Desnica, 2010). Учење на даљину је дало нову шансу ученицима да стекну нова знања и вештине које се тичу савремене образовне технологије, а наставницима учење на даљину представља велики изазов. Од наставника се очекује да буде стручан у свом подручју, да прати, познаје и користи нову технологију и да има добру педагошку подлогу како би је знао имплементирати у образовни процес (Kučina-Softić, 2020). Овим радом желимо скренути пажњу наставницима да сагледају особености учења на даљину, да стичу знања из области савремене образовне технологије и да

се перманентно усавршавају како би стечено знање применили у настави на даљину и унапредили васпитнообразовни процес.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ УЧЕЊА НА ДАЉИНУ

Учење на даљину не представља нови концепт у образовању. Оно има дужу историју него што се обично мисли. Иако тада није постојало у овом облику у коме га сада познајемо и користимо, имало је исту улогу да превазиђе физичку удаљеност зарад преношења знања. Учење на даљину је почело да се развија средином XVIII и у првој половини XIX века. Исак Питман, учитељ по образовању, сматра се зачетником учења на даљину који је у Енглеској у раду са ученицима применио учење на даљину у првој половини XIX века. Задавао је ученицима да преписују кратке пасусе из Библије и да му враћају на преглед поштом. На тај начин успео је да адекватно пренесе ученицима знање и да одржи комуникацију са ученицима широм државе (Станковић, 2006, стр. 171). Уколико прецизније желимо да утврдимо почетак учења на даљину, потребно је да нагласимо да је 1858. године, Лондонски универзитет својом одлуком дозволио полагање испита без претходног посећивања предавања и тиме утемељио први званични облик учења на даљину у виду дописних курсева (Zenović i Bagarić, 2014, стр. 379).

У Бостону је 1873. године Ана Тикнор основала удружење којим је желела да помогне учење код куће, ради образовања жена свих социјалних нивоа (Станковић, 2006, стр. 171). Почети учења на даљину датирају и из прве половине XX века када су први пут употребљена аудио-визуелна средства у наставном процесу. Томас Едисон је навео да ће 1913. године, захваљујући појави филма, образовни систем доживети драматичне промене у наредних десет година (LINKgroup, 2012, стр. 88). Још пре 1920. године, нови медиј је уведен у дописне курсеве у виду слајдова и дописних слика. Популарност дописног курса је брзо напредовала, па се, услед тога, 1915. године оснива Удружење националних универзитета за продужене студије, које се бавило квалитетом стандарда курса и едукатора. Године 1926. у Америци је формиран Национални савет за учење код куће који је био задужен за стручно-професионалне курсеве (Станковић, 2006, стр. 172). Настанком радијског, а касније и телевизијског програма, „отворила се нова ера учења на даљину“ (Zenović i Bagarić, 2014, стр. 380). Од 1920. године радио се користио као медиј

за учење на даљину, а на даљи развој учења на даљину велики утицај је имала појава телевизије. Године 1932. Државни универзитет у Ајови започео је емитовање образовних курсева. Међутим, Други светски рат је знатно успорио развој телевизије као технологије за реализацију учења на даљину. Поред Универзитета у Ајови, још пет универзитета у САД је примењивало телевизију у настави (LINKgroup, 2012, стр. 88–89). Истраживања која су вршена у овом периоду су доказала да је „преношење образовних инструкција путем телевизије подједнако ефикасно као и учење у традиционалном окружењу класичне учионице, у оквиру које је наставник у непосредном контакту са ученицима“ (LINKgroup, 2012, стр. 89). Као битно средство учења на даљину, телевизијско-образовни програм је доживео благ пораст, при чему су у Америци 1961. године 53 телевизијске станице биле у систему National Educational Television Network (NET) (LINKgroup, 2012, стр. 89). Циљ NET-а је био временско планирање, координација и дистрибуција филмова, пошто је тих година телевизијска технологија била ограничена на преносе уживо и студио. Студенти су могли да прате лекције на ТВ апаратима, а инструктор је курс држао као јавни час. Први, али и једини телевизијско-образовни програм од 1959. године па све до шездесетих година, јесте „Излазак сунца“, који је настао у Чикагу. Концепт програма је заснован на статичној камери која се налазила у учионици и снимала предавача (Станковић, 2006, стр. 173).

Седамдесетих година прошлог века појављују се видео-рикордери и видео-траке. Они су омогућавали студентима да образовни садржај добијају преко нових медија. Важан напредак за учење на даљину представљале су професионално дизајниране лекције серија са новим садржајима који су понуђени студентима. Године 1972. на Интернационалној конференцији о дописном образовању појављује се нов термин „образовање на даљину“ (Станковић, 2006, стр. 174). Седамдесетих и осамдесетих година прошлог века кабловска и сателитска телевизија се користе као медији намењени дописним курсевима. Дописничко учење на даљину постаје најдоминантнији облик образовања на даљину у XX веку. Програми на даљину, заснованог на дописивању, примењивали су се од стране многих универзитета и школа. Квалитет овог програма, заснованог на дописивању, одржаван је тако што су ученици достављали писане радове професорима и наставницима који су примењивали изу-

зетно строга правила. Међутим, недостатак ових програма су представљали високи трошкови ангажовања наставника који су задужени за оцењивање радова ученика који се образују на даљину (LINKgroup, 2012, стр. 89).

Учење на даљину се подигло на још већи ниво од 1980. године, када је почела имплементација рачунарских мрежа. Највећи допринос у развоју учења на даљину допринела је појава интернета и технологије које су за њега везане (Zenović i Bagrarić, 2014, стр. 380). На тај начин се учење на даљину трансформисало, из папирне форме прешло је у електронску, што је довело до нове врсте учења – електронског учења (E-learning) (Станковић, 2006, стр. 175). Уз помоћ интернета омогућене су следеће везе: ученик – образовни материјал, предавач–ученик, ученик–ученик, ученик–предавач, ученик – образовни материјал на другим локацијама, ученик – други предавачи (Desnica, 2010, стр. 27). Одличан пример за развојни пут учења на даљину је британски Отворени универзитет, који је основан 1962. године и који већ дуго пружа услуге учења на даљину. Иако је овај Универзитет често био оспораван у прошлости због великих трошкова које је имала држава, ипак је данас достигао велики углед не само у Великој Британији већ и у свету (Desnica, 2010, стр. 27). Компјутерска технологија је у кратком временском периоду променила начин учења. Уследио је брз развој рачунара, софтвера и интернета (Станковић, 2006, стр. 180). Појава интернета и развој информационе технологије довели су до револуције – учења на даљину. Учење на даљину је њиховом појавом добило нову димензију, а то је могућност интеракције ученика и наставника у реалном времену (LINKgroup, 2012, стр. 90).

УЧЕЊЕ НА ДАЉИНУ – ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ

Развој савременог друштва је под великим утицајем информационих технологија, нарочито од средине XX века. Примена информационе технологије је изражена у скоро свим областима људске активности, а посебно у образовању. У дужем временском периоду рачунар је у образовању коришћен као помоћно средство у припреми наставе, док се у последње време интензивно користи и у самом процесу наставе. Промене у образовању су почеле да се јављају много пре појаве рачунара и то прво као облик дописног образовања, а затим је и у другим облицима ученицима омогућено да се образују а да не присуствују

редовној настави. У почетку се учење на даљину одвијало независно од развоја информационих технологија, али је у савременим условима његова примена условљена применом рачунара, софтвера, интернета (Desnica, 2010, стр. 21).

Учење на даљину се различито може дефинисати. У литератури често наилазимо на већи број термина који се употребљавају као синоними: електронско учење или е-учење, е-образовање, учење на даљину, образовање на даљину. Електронско учење или е-учење (E-learning) и учење на даљину су појмови који се често изједначавају, иако овде није реч о истом типу учења. Учење на даљину се односи на учење када се наставник и ученик не сусрећу физички, персонално, док се електронско учење може дефинисати као методологија „којом се наставни садржај или активности у учењу испоручују уз помоћ електронских технологија“ (Glušac, 2012, стр. 5). Године 2007. Солеша наводи да је електронско учење „интерактиван или двосмеран процес између наставника и ученика уз помоћ електронских медија при чему је нагласак на процес учења док су медији само помоћно средство које употпуњује тај процес“ (Солеша, 2007, стр. 11). Електронско учење је процес преношења знања и вештина електронским путем, коришћењем рачунарских апликација. Апликације обухватају учење преко рачунара, у дигиталним учионицама, док се наставни садржаји преносе преко интернета. Електронско образовање или е-образовање (E-education) једно је од врста образовања на даљину, које представља образовни процес који даје већу могућност интеракције будући да је подржан интернетом. С обзиром на то да се е-учење одржава одвојено од места предавања, неопходне су специфичне технике планирања образовног градива, учења и комуникације уз помоћ информационо-комуникационих технологија (Ristić, 2019, стр. 23). Учење на даљину (Distance learning) или образовање на даљину (Distance education) представљају термине који се различито дефинишу у појединим земљама и у зависности од аутора. „Учење на даљину, као инструкциони начин рада, одвија се када предавач и корисник (ученик, студент, полазник курса) нису на истом месту. Одвија се путем дописних студија, аудио, видео и рачунарских технологија“ (Keegan, Garrison, Shale, 1990, према: Ristić i Mandić, 2019, стр. 64). Ђуровић и Грујић (2008) наводе да појам учење на даљину „подразумева учење које не захтева физичку присутност ученика и наставника на одређеном месту. То значи да су они просторно, а некад и вре-

менски међусобно удаљени“ (Ђуровић и Грујић, 2008, стр. 392). Учење на даљину се често проучава са аспекта технологије, па тако Америчка асоцијација за учење на даљину наводи да је учење на даљину „достизање знања и вештина кроз достављене информације и упутства, применом различитих технологија и осталих форми учења на даљину“ (The United States Distance Learning Association, према: Pokorni, 2009, стр. 140). Ристић и Мандић 2019. године наводе да је „учење на даљину систем и процес повезивања полазника са дистрибуираним образовним ресурсима“ (Ristić i Mandić, 2019, стр. 64). Образовање на даљину представља планирано учење које се одвија на другом месту од оног где се одржавају предавања због чега захтева посебне предавачке технике, посебне методе комуникације путем електронске и друге технологије. Образовање на даљину представља формално образовање где је ученичка група раздвојена и где се користе телекомуникациони системи ради повезивања ученика, наставника и образовних садржаја (Desnica, 2010, стр. 18). Основне карактеристике образовања на даљину су раздвојеност предавача (наставника, ментора) од корисника (ученика, студената, полазника) у времену и простору; институционална акредитација, употреба интерактивних мултимедијалних алата, двосмерна комуникација, могућност сусрета учесника лицем у лице (Ristić i Mandić, 2019, стр. 64). Дакле, на основу поменутих дефиниција закључујемо да учење на даљину представља планирано учење које не захтева физичку присутност наставника и ученика на једном месту, где се применом различитих технологија преноси наставни садржај и уз помоћ њих успоставља двосмерни процес између наставника и ученика.

Учење на даљину се може поделити на: синхроно – двосмерна, усмена комуникација између студента и наставника, и асинхроно – комуникација није у реалном времену; симетрично – ток информације је подједнак у оба смера између наставника и студента, и асиметрично – учење када ток информације иде у једном смеру (Матијашевић-Обрадовић и Јоксић, 2014, стр. 149).

Синхроно учење подразумева учење у коме сви учесници учествују у настави (дискусији) у реалном времену. Код синхроне комуникације веза је тренутна и симултана (Роровић и Литовски, 2008, стр. 2). Синхрона комуникација подстиче и мотивише студенте, омогућавајући им да добију додатна објашњења

од професора, али и да размењују мишљења и да дискутују са својим колегама (Kung Ming & Khoon Seng, 2009, према: Матијашевић-Обрадовић и Јоксић, 2014, стр. 149). Асинхроно учење је врста учења на даљину ког којег постоји временски помак у интеракцији између професора и студента. Учесници у наставном процесу нису онлајн, већ шаљу поруке на јединствену локацију при чему се поруке архивирају како би им учесници касније приступили. Примери асинхроне интеракције су интернет форуми, електронска пошта и сл. (Роровић и Litovski, 2008, стр. 2).

Како истиче Перуновић-Самарџић (2013), учење на даљину подразумева:

„омогућавање приступа материјалима за учење, скриптама, мултимедијалним презентацијама и осталим образовним ресурсима преко интернета уз коришћење тестирања проверу знања на свим нивоима, електронску комуникацију са професорима и другим полазницима курса; употреба информационо-комуникационе технологије у сврху учења; приближавање и спајање интернета и учења или интернетом омогућено учење; стицање знања и вештина на основу информација и упутства достављених применом различитих информационих технологија и осталих форми учења на даљину; формализован систем подучавања и учења посебно креиран да буде функционалан на даљину употребом електронске комуникације; поступак приближавања образовних ресурса – обезбеђивање услова за учење, за више удаљених места од учионице, школе, или центра у мултимедијалном облику.“ (Perunović-Samardžić, 2013, стр. 174)

Учење на даљину је важан инструмент унапређивања процеса образовања и учења. Основна одлика овог учења је флексибилност, а као предности наводе се смањење просторних и временских ограничења, мањи трошкови образовног процеса, одабир стила учења, стално учење и професионално образовање које омогућава ученицима да раде са различитим технологијама, при чему усвајају нова знања и вештине о њиховом коришћењу (Ђуровић и Грујић, 2008, стр. 395). Један од највећих недостатака када је у питању учење на даљину представља изостанак социјалних контаката међу учесницима, с обзиром на то да нису навикли на изолованост. Недостаци се везују и за технологију јер нису сви у могућности да поседују рачунар, али и не познају у довољној мери начин његовог коришћења. Велики проблем представља и оптерећење наставника у припреми наставних садржаја, с обзиром на то да је потребно уложити мно-

го више времена за учење на даљину него за класично учење (Ђуровић и Грујић, 2008, стр. 395). Учење на даљину представља велики изазов, с обзиром на то да су могућности за образовање неограничене. У зависности од интересовања могуће је пратити предавања која се одржавају на престижним универзитетима широм света, полагати испите, савладати вештине потребне за посао али и стручно се усавршавати (Јовићић, Његић, Дамјановић, 2020, стр. 1). Да би учење на даљину заиста постигло све ове ефекте оно мора „бити пажљиво структурирано како са технолошког тако и са педагошко-дидактичког аспекта“ (Солеша, 2007, стр. 10).

ОБРАЗОВАЊЕ НАСТАВНИКА ЗА УЧЕЊЕ НА ДАЉИНУ

Потреба за образовањем и усавршавањем наставника произилази из чињенице о великом значају наставника у савременој школи. Велики допринос у образовању наставника представља иницијално образовање. Систем иницијалног образовања често је представљао предмет бројних критика заснованих на схватањима да не пружа адекватна знања за наставну праксу и да се заснива на јако ниским академским стандардима (Ђурић, 2017, стр. 47). У већини програма образовања наставника постоји неусаглашеност по питању заступљености садржаја из одређених подручја рада наставника. Већина наставника током иницијалног образовања стиче декларативна знања о садржају предмета који предају, док садржаји из педагошко-психолошких дисциплина недостају (Ђурић, 2017, стр. 47). Већина факултета за образовање наставника разредне наставе / учитеља, у оквиру студијског програма има два обавезна предмета који се односе на примену информационо-комуникационе технологије, а то су Информатика у образовању и Образовна технологија (Ristić i Mandić, 2019, стр. 46). Неопходно је напоменути да наставници у школама који се образују на ненаставничким факултетима, за разлику од факултета који образују будуће наставнике у својим програмима немају предмете који им омогућавају развијање дигиталних компетенција. Због тога је потребно урадити националне стандарде за примену дигиталних технологија у образовању, омогућити бар један курс из Образовне технологије у програме образовања свих наставника, али и у програме професионалног усавршавања наставника (Ristić i Mandić, 2019, стр. 49). Усавршавање наставника је важан део „унапређивања

квалитета образовног система и без реформе образовања наставника не може бити ефикасне реформе образовања“ (Šimeunović, 2012, стр. 909). Фактори који утичу на стручно усавршавање наставника су: немогућност да се у току школовања стекне потпуно и довољно образовање и оспособљеност за целокупан радни век и све појединачне послове и задатке; промене у одговарајућим наукама и промене у друштву; нова сазнања у педагошким и психолошким наукама, а нарочито у методици (Halilović, 2020, стр. 51). Стручно усавршавање наставника представља доживотан процес у коме они развијају своје личне и професионалне квалитете, проширују знање, вештине и навике, што доводи до професионалног напретка, али и напретка и развоја вештина и навика ученика, да самостално уче и развијају своје способности нарочито у контексту XXI века, развојем информационо-комуникационих технологија (Littlejohn, 2002, према: Radić-Bojanić i Ranisavljević, 2017, стр. 289).

Учење на даљину се организује како за ученике тако и за одрасле, а наставник је незаменљив учесник у овом процесу. У традиционалној школи, улога наставника обухвата планирање наставног садржаја и разумевање потреба ученика. Наставници који предају на даљину суочавају се са бројним изазовима. Наставник мора: разумети карактеристике и потребе ученика са ограниченим или никаквим контактом лицем у лице; прилагодити стил предавања узимајући у обзир потребе и очекивања више струке, а често различите публике; развијати разумевање технологије, али остати усредсређен на своју наставну улогу; функционисати успешно као вешт асистент и предавач (Mandić, 2003). Од наставника се очекује дидактичко-методичка квалификованост. Велики посао подразумева прилагођавање уџбеника рачунарској технологији. Велика одговорност наставника везује се за израду и одабир наставног материјала, тестова провере, али и свих других активности које су потребне за стицање знања, вештина и способности (Ђуровић i Grujić, 2008, стр. 394).

Савремена настава тражи да наставник буде интелигентан и мудар организатор и реализатор наставних активности, истраживач, да добро познаје своје ученике и да буде њихов интелектуални вођа (Halilović, 2020, стр. 49). Главни наставников задатак у савременој настави је да своје ученике оспособи за самостално-стваралачки рад (Арсих и Круљ-Драшковић, 2010, стр. 544). Наставник треба да охрабрује ученике у коришћењу технологија, да реагује на проблеме и потребе, али и на мотиви-

саност ученика, да прати сваки напредак ученика и да вреднује њихова знања (Ђurović i Grujić, 2008, стр. 394). Оно што можемо закључити је то да је дошло до промене улоге наставника, с обзиром на то да је наставник нашег времена све мање предавач и испитивач, а све више истраживач, програмер наставног рада и учења и иницијатор промена нових генерација. Од наставника се очекује да темељно познаје предмет који предаје, али и проблеме науке који се налазе у основи тог наставног предмета; да има широко и солидно опште образовање и општу културу; да познаје психолошко-педагошке и методичке основе васпитања; да је овладао неопходним педагошким умењима; да је изградио потребу перманентног усавршавања (Trnavac i Đorđević, 2005, стр. 146). Осим ових квалитета, од наставника се очекује да тежи даљем усавршавању посебно у области информационих технологија како би адекватно приступио савременим захтевима реализације наставе на даљину. Учење у XXI веку представља велики изазов за ученике, а посебно за наставнике. С обзиром на то да су ученицима доступни бројни извори информација, они данас могу доћи брже и лакше до одређених знања него што је то био случај раније. „Развој вештина за XXI век и код ученика и код наставника подразумева припрему ученика за будућа радна места која ће од њих првенствено захтевати информатичку и дигиталну писменост“ (Rodrigues, Marks, Steel, 2003, стр. 386, према: Radić-Bojanić i Ranisavljević, 2017, стр. 288). Данашњи наставник никако не сме да не прати савремени научно-технолошки развој, али и да дозволи себи да ученици боље од њега управљају савременим информацијско-комуникацијским технологијама (Halilović, 2020, стр. 50). Своју педагошку функцију наставник ће успешно обавити само ако буде оспособљен да се користи компјутером, интернетом, савременим мултимедијалним системима, уколико унапређује и освежава садржаје које реализује користећи новине у науци, култури и уметности (Mandić i Mandić, 1997, стр. 42).

Стручно усавршавање наставника и образовање је широка област у којој се учење на даљину у великој мери користи. У свету институције учења на даљину нуде своје курсеве и семинаре које помажу наставницима у коришћењу савремене образовне технологије. У Француској се у свакој школи која добије нове компјутере организује семинар за све наставнике како би се информисали на који начин и како треба да приступе новој технологији, у Норвешкој курсеве трају пола године, у Финској се ор-

ганизују у вечерњим сатима посебни курсеви које похађају сви наставници основних и средњих школа (Halilović, 2020, стр. 51). Развијене земље користе интернет као основно и допунско средство обезбеђивања услуга наставника пре и после запослења. Број универзитета у Европи и Северној Америци нуди онлајн курсеви за наставнике широм света (Zenović, Randić, Bagarić, 2012, стр. 131). Међутим, без обзира на то што се толико пажње посвећује стручном усавршавању наставника, чини се да је недовољно у поређењу са развојем савремене технологије. О томе сведоче и анализе експерата Унеска које наводе да у садржајима образовања наставника има доста садржаја који се баве образовним софтвером и његовим коришћењем у учењу, али нема довољно информатике и дигиталне писмености. Услед недостатка научног искуства у области педагошке функције компјутера у настави, ова област се не реализује на задовољавајући начин. Они наводе да компјутери могу једино унапредити образовање уколико се примене на правом месту, у право време, са методички осмишљеним техникама и адекватним садржајем (Mandić i Mandić, 1997, стр. 191, према: Halilović, 2020, стр. 51).

ДИГИТАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА

Савремена образовна технологија донела је много промена и изазова у свакодневном животу. Филозофија учења на даљину захтева велику способност и образовање оних који се њоме баве. образовање је једно од подручја у коме је учење на даљину довело до великих промена али и до побољшања. образовање на даљину захтева велику припрему образовног материјала и техничку подршку. С обзиром на то да наставник помаже ученицима у припремању, прикупљању, организацији садржаја, усмерава их и подстиче на остваривање што бољих резултата, јасно је да компетенције онлајн наставника мора бити условљена „знањем и искуством на многим пољима“ (Savičić, 2011, стр. 60). Од наставника се очекује да поседује педагошке, комуникационе, дигиталне, методичке, организационе вештине и способности али и високу компетентност. Компетенције наставника представљају све важније место како у области иницијалног образовања тако и у области стручног усавршавања наставника. Компетенција је реч латинског порекла и дефинише се као „надлежност, меродавност, способност“ (Vujaklija, 1997, стр. 429). Компетенције представљају кључни појам на

свим нивоима образовања. С обзиром на то да се компетенције наставника различито могу дефинисати, оно са чим је сагласна већина аутора је то да компетенције не представљају само знања и вештине већ да овај појам укључују и мобилисање широк психосоцијалних компоненти (Ђурић, 2017, стр. 31). Компетенције наставника представљају „комбинацију знања, вештина, становишта, мотивације и личних карактеристика које појединцу омогућавају да активно и ефикасно делује у одређеној ситуацији“ (Хрватић и Пиршл, 2007, према: Ђурић, 2017, стр. 31).

Завод за унапређивање васпитања и образовања је 2011. године објавио документ којим прописује Стандарде компетенција за професију наставника. Компетенције наставника су у том документу подељене у четири групе: компетенције за наставну област, предмет и методику наставе, компетенције за поучавање и учење, компетенције за подршку развоја личности ученика и компетенције за комуникацију и сарадњу. На самом почетку документа, наводи се да наставник треба да примењује информационо-комуникационе технологије. У оквиру компетенција за наставну област, предмет и методику наставе, заступљене су и дигиталне компетенције, где се наводи да наставник треба да познаје технологије које прате научну дисциплину и предмет који предаје, примењује одговарајуће и доступне технологије у образовању и да се континуирано стручно усавршава у области научне дисциплине којој предмет припада (Ristić i Mandić, 2019, стр. 45). Дигиталне компетенције наставника су неопходне за коришћење савремене образовне технологије и учења на даљину, и оне „укључују интеграцију технологије у образовни процес с педагошком перспективом“ (Kučina-Softić, 2020, стр. 48). Године 2010. дигитална компетенција призната је као кључна компетенција у стратегији Европа 2020 (European Commission, 2010). Министарство просвете, науке и технолошког развоја је 2017. године објавило документ „Оквир дигиталних компетенција – Наставник за дигитално доба“, који се бави дигиталним компетенцијама наставника. У документу су тачно дефинисани циљеви, задаци и исходи који представљају суштину дигиталних компетенција наставничке професије. Оквир дигиталних компетенција тежи расту дигиталних компетенција у свим сферама друштва па се од наставника очекује да буде упознат са информационо-комуникационим технологијама, да поседује информатичку писменост, да примењује иновативне методе пошто од њих зависи будуће знање ученика

(Zivlak i Šafranj, 2018, стр. 3). Под дигиталним компетенцијама подразумевамо „скуп знања, вештина, ставова, способности и стратегија неопходних за квалитетно коришћење информационо-комуникационих технологија и дигиталних медија, са циљем промишљеног, флексибилног и безбедног унапређивања процеса наставе и учења и других активности у вези са наставничком професијом у онлајн и офлајн окружењу“ (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2017). На сличан начин Мирослава Ристић наводи да су дигиталне компетенције наставника веома сложене како због самог динамичног развоја информационо-комуникацијске технологије, тако и због тесне повезаности са педагошким, психолошким, методичким, дидактичким и предметним компетенцијама (Ristić, 2018, стр. 1). Дигиталну компетенцију Унеско одређује као „могућност приступа, управљања, разумевања, комуницирања, процене и стварања информација на сигуран и примерен начин помоћу дигиталних технологија за запошљавање, пристojне послове и предузетништво“ (UNESCO, 2018). На основу поменутих дефиниција закључујемо да су дигиталне компетенције знања, вештине, способности наставника које су потребне за коришћење дигиталне технологије и савремених технолошких средстава неопходних за унапређивање васпитнообразовног процеса.

Дигиталне компетенције омогућавају наставницима да раде са савременим информационо-комуникационим технологијама, рачунарима, базама, како би остварили своје циљеве у контексту свог рада. Од велике важности је да наставници имају способност да претраже, прикупе, критички анализирају информације, али и вештине за коришћење медијских информација, способност за приступ, претраживање и коришћења интернет услуга потребних за континуирано стручно усавршавање (Kučina-Softić, 2020, стр. 56). Наставник који је компетентан је врло често заинтересован да уведе нове методе подучавања. У образовању наставника нагласак посебно треба ставити на примену нових метода поучавања утемељених на дигиталну технологију и педагогију. С обзиром на то да се дигитална педагогија често везује за примену дигиталних технологија у настави, нагласак треба бити усмерен на педагошким променама, а то је приступање дигиталним технологијама из критичко педагошке перспективе (Kučina-Softić, 2020, стр. 70). Потребна је примена дигиталних технологија у образовном процесу како би се побољшао квалитет учења. Способност коришћења технологије

и информације о томе како технологија може побољшати квалитет учења постају неопходне способности и вештине које наставник мора усвајати током професионалног развоја (Minić-Aleksić, 2012, стр. 877). Дигиталне компетенције су наставнику неопходне како би ефикасно приступио учењу на даљину, а један од веома важних задатака наставника је и тај да ученике у потпуности мора упознати са Системом управљања учења на даљину, мора им помоћи да реше све техничке потешкоће са којима се сусрећу пре почетка наставе али мора их упутити и на стратегије рада у електронском окружењу (Savičić, 2011, стр. 60). Наставник тежи ка томе да их упозна са техникама које ће користити током извођења наставе, како не би имали техничких потешкоћа у тренутку када треба да се концентришу на наставни садржај. Он их мотивише, подстиче, образује и усмерава како да се што боље адаптирају на новонасталу ситуацију и начине рада у тој околини (Savičić, 2011, стр. 60). Развој дигиталних компетенција наставника је данас неопходан за примену дигиталне технологије у васпитнообразовном процесу. Дигитална технологија има велики утицај у смислу олакшавања иновативног учења, али највећи значај имају добро припремљени наставници. Како би адекватно искористили дигиталну технологију у процесу учења и поучавања, најважније је да се наставници професионално усавршавају (Kučina-Softić, 2020, стр. 158).

ЗАКЉУЧАК

Иако је почело да се развија средином XVIII и почетком XIX века, учење на даљину не представља нови концепт у образовању. Имајући у виду чињеницу да није постојало у овом облику у којем га сада познајемо и користимо, ипак је имало исту улогу – да смањи физичку удаљеност између главних фактора наставе у процесу преношења знања. Учење на даљину представља важан инструмент унапређивања процеса образовања и учења. Основне предности учења на даљину представљају флексибилност, мањи трошкови образовног процеса, смањење просторних и временских ограничења, стално учење и професионално образовање. Недостаци се најчешће везују за технологију, изостанак социјалних контаката међу учесницима и оптерећење наставника у припреми наставних садржаја. Од наставника се очекује да поседује информатичку писменост, примењује иновативне методе и да буде упознат са информационо-комуникационим технологијама. Наставници који предају на даљину су-

очавају се са бројним изазовима, због тога је важно да се образују и усавршавају, посебно у области информационе технологије како би квалитетно приступили савременим захтевима реализације учења на даљину. Дигитална технологија олакшава васпитнообразовни процес, доводи до иновативног учења, али и поред тога највећи значај имају добро припремљени наставници. Један од најважнијих фактора за примену нових образовних технологија је дигитално компетентан наставник. Дигиталне компетенције су неопходне наставнику како би адекватно приступио учењу на даљину, помажу му да реши све техничке потешкоће са којима се сусреће, да мотивише, подстиче и образује ученике како би се што боље адаптирали на новонасталу ситуацију. С обзиром на то да је наставник незаменљив фактор у области савременог образовања, осим уже стручних знања, компетентан наставник мора да поседује дидактичко-методичка, педагошко-психолошка, техничка, али и кибернетичко-информатичка знања. Дакле, наставник који је спреман да се перманентно усавршава тежиће остваривању сопственог развоја укључујући и образовање путем учења на даљину. Унапређивање учења на даљину и усавршавање наставника за овај модел учења од велике је важности за развој будућег друштва. На основу поменутих чињеница приметили смо да је улога наставника, као и његово усавршавање у области савремене образовне технологије, од суштинског значаја за реализацију учења на даљину. Самим тим, закључујемо да није довољно само иницијално образовање наставника зарад постизања успеха у концепту учења на даљину, већ је неопходно константно стручно усавршавање, како би се знање наставника кретало у корак са вртоглавим развојем технологије, а самим тим и технологије у области образовања.

- ЛИТЕРАТУРА Арсић, З. и Круљ-Драшковић, Ј. (2010). Опште карактеристике и специфичности улоге наставника у настави са савременом наставном техником и технологијом. *Годишњак Српске академије образовања за 2010. годину*, 537–550.
- Ђурић, И. (2017). *Образовање и усавршавање наставника средњих стручних школа*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици.
- Матијасевић-Обрадовић, Ј. и Јокић, И. (2014). Заступљеност концепта учења на даљину у систему високог образовања у Србији. *Настава и васпитање*, 1, 145–158.
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2017). *Оквир годишњих комисијениција – Наставник за годишњално годо – нацрт*. Република Србија.
- Перуновић-Самарџић, Ј. (2013). Учење на даљину – on line учење – реалност или жеља. Подгорица. *Васпитање и образовање*, 3, 173–181.
- Солеша, Д. (2007). E-learning – перспективе и будућност. *Норма*, XII (1), 9–22.
- Станковић, Ж. (2006). Развој технологије учења на даљину. *Настава и васпитање*, 2, 169–181.
- Desnica, E. (2010). *Model učenja na daljinu kao faktor efikasnosti nastave grafičkih komunikacija u visokom obrazovanju tehničkih struka* (odbranjena doktorska disertacija). Univerzitet u Novom Sadu. Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“, Zrenjanin.
- Ђуровић, Лј. и Грујић, Лј. (2008). Уčenje на даљину. *Техника и информатика у образовању*, ТИО 08, 392–396.
- European Commission, (2010). *EUROPE2020: European Strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Luxemburg: European Commission.
- Gir, Č. (2011). *Digitalna kultura*. Beograd: Clio.
- Glušac, D. (2012). *Elektronsko učenje*. Zrenjanin: Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“.
- Jovičić-Vuković, A., Njegić, J., Damjanović, J. (2020). Уčenje на даљину: студија случаја еутотор инновативне едукативне платформе. У: Зборнику радова XXVI научног скупа *Trendovi razvoja*. 16 - 19. Preuzeto 22. januara 2021. sa: http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2020/radovi/T1.2/T1.2-6.pdf
- Halilović, N. (2020). *Online - Didaktika*. Bosna i Hercegovina: Uprava za obrazovanje i nauku Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini – Medija centar Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- Kučina-Softić, S. (2020). *Digitalne kompetencije nastavnika za primjenu e-učenja u visokom obrazovanju* (odbranjena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

- LINKgroup (2012). *E-learning, e-učenje*. Beograd: LINKgroup.
- Mandić, D. (2003). *Образовање на даљину*. Preuzeto 23. januara 2021. sa: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/33770895/rad1_.pdf?1400821404=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3Ddr_Danimir_Mandic_OBRAZOVANJE_NA_DALJINU.pdf&
- Mandić, P. i Mandić, D. (1997). *Образовна информациона технологија - иновације за 21. век*. Beograd: Учитељски факултет.
- Minić-Aleksić, D. (2012). Компетенције наставника кроз примјену информационо-комуникационих технологија у настави. У: D. Golubović (ur.), *Зборник радова са конференције „Техника и информатика у образовању 2“*, (876–881). Чака: Технички факултет.
- Pokorni, S. (2009). *Образовање на даљину*. *Vojnotehnički glasnik*, 57 (2), 138–146.
- Popović, B. i Litovski, V. (2008). Концепти учења на даљину примјенјени на наставу електронике. *Infoteh-Jahorina*, 7, Preuzeto 23. januara 2021. sa: https://www.academia.edu/2150673/koncepti_u%40%8cenja_na_daljinu_primijenjeni_na_nastavu_elektronike_concepts_of_distance_learning_applied_in_teaching
- Ristić, M. (2018). Дигиталне компетенције наставника и сарадника У: V. Katić (ur.), XXIV skup *Trendovi razvoja: Digitalizacija visokog obrazovanja*. 123 – 126. Preuzeto 23. januara 2021. sa: http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2018/radovi/T1-4/T1.4-6.pdf
- Radić-Bojanić, B., Ranisavljević, B. (2017). Онлајн обућавање наставника – ставови и евалуација. У: D. Pralica, N. Šinković (ur.), *Дигиталне медијске технологије и друштвено-образовне промене*, 7 (287–299). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- Ristić, I. (2019). *Модел система електронског учења за побољшање когнитивног постигнућа студената* (одбранјена докторска дисертација). Универзитет у Новом Саду, Техничка школа „Михајло Пупин“, Зренјанин.
- Ristić, M. i Mandić, D. (2019). *Образовање на даљину*. Beograd: Учитељски факултет.
- Savičić, J. (2011). Интерактивно мултимедијално учење и поучавање коришћењем рачунарских мрежа. *Norma*, XVI (1), 57–66.
- Simeunović, R. (2012). Професионални развој наставника. У: D. Golubović (ur.), *Зборник радова са конференције „Техника и информатика у образовању 2“* (908–917). Чака: Технички факултет.
- Trnavac, N. i Đorđević, J. (2005). *Педагогија*. Beograd: IP „Научна књига Комерц“.
- UNESCO (2018). *A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills for Indicator 4.4.2*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics.
- Vujaklija, M. (1997). *Лексикон страних речи и израза*. Beograd: Prosveta.

Zivlak, J. i Šafran, J. (2018). Kompetencije nastavnika u digitalnom dobu. U: V. Katić (ur.), *XXIV skup Trendovi razvoja: Digitalizacija visokog obrazovanja*. 120-122. Preuzeto 16. januara 2021. sa: https://www.researchgate.net/publication/335691971_Kompetencije_nastavnika_u_digitalnom_dobu

Zenović, I., Bagarić, I. (2014). Trendovi u otvorenom učenju na daljinu u svetu i kod nas. U: M. Stanišić (ur.), *Sinteza. Uticaj Interneta na poslovanje u Srbiji i svetu* (379-384). Beograd: Singidunum. Preuzeto 20. januara 2021. sa: <http://portal.sinteza.singidunum.ac.rs/Media/files/2014/379-384.pdf>

Zenović, I., Randić, D., Bagarić, I. (2012). Koncept otvorenog učenja i učenja na daljinu. 127-133., 39. Nacionalna konferencija o kvalitetu (sa međunarodnim učešćem). Zbornik radova. Preuzeto 20. januara 2021. sa: <http://www.cqm.rs/2012/cd1/pdf/39/14.pdf>

TAMARA M. DOBRIĆ

IGOR R. ĐURIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF PEDAGOGY

SUMMARY

THE ROLE AND IMPORTANCE OF TEACHERS IN THE DISTANCE
LEARNING SYSTEM

Distance learning is a planned learning that does not require the physical presence of students and teachers in one place, which means that they are spatially distant from each other. In distance learning, which is organized for both students and adults, the teacher is an indispensable participant. Teachers are expected to follow the innovations and better themselves in accordance with current changes in order to educate students to live in the current moment. A teacher who teaches at a distance should not only have educational, communicative, digital, methodical, and organizational skills but also high digital competence. Teachers' digital competencies are necessary for using modern educational technologies and distance learning. The digital competence enables teachers to work with modern information and communication technologies in order to achieve their goals in the context of their work. It is of great importance that teachers have the ability to search for, gather, and critically analyse information, but also, skills to use multimedia information, the ability to access, search, and use the internet services needed for continuous professional development. The development of teachers' digital competencies today is necessary for the application of digital technologies in the educational

process. The paper will discuss distance learning, educating teachers for distance learning as well as developing teachers' digital competencies. The aim of this work is to draw teachers' attention and enable them to realize specific characteristics of distance learning and to gain knowledge in the field of modern educational technologies, to keep improving permanently so as to apply the acquired knowledge in distance learning and therefore improve the educational process itself.

KEYWORDS: distance learning; teacher; digital competencies of teachers.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).